

Golaha Shacabka Soomaaliya
Guddiga KMG ee Diyaarinta Sharciga Doorashooyinka Qaranka

Taaariikh: 19th Nofeembar, 2019

Ku: Guddoomiyaha Golaha Shacabka

Ku: Dhamaan Xubnaha Golaha Shacabka

Ujeeddo: Warbixinta Guddiga ee Sharciga Doorashooyinka Qaranka ee Heer Federaal oo u gudbaya akhrinta 2aad.

M ne Guddoomiye, Mudanayaal

Guddiga kmg ee diyaarinta Sharciga Doorashooyinka Qaranka waxaa la magacaabay 20th Luulyo 2019 si waafaqsan Qodabka 63(b) ee Dastuurka iyo Qodobka 33(5) ee Xeer-Hoosaadka Golaha Shacabka, si ay u soo diyaariyaan Sharciga Doorashooyinka Qaranka oo ay soo gudbisay Xukuumadda warqadda tixraaceeddu yahay XRW/0285/05/2019 ee 02/05/2019, Sidoo kale waxaa lagu qeexay waajibaadka shaqo ee Guddiga "Terms of Reference" warqadda tixraaceeddu yahay Ref: 67/12/01/B-10/19 kana soo baxday Xafiiska Guddoomiyaha Golaha Shacabka, ujeedkeeduna ahaa Waajibaadka Shaqo ee Guddiga kmg ah ee Diyaarinta Sharciga Doorashooyinka Qaranka (eeg lifaaqa).

M ne Guddoomiye, Mudanayaal

Si looga gun gaaro waajibaadka shaqo loona fuliyo waajibaadka loo igmaday guddiga waxuu sameeyay xog iyo talo uruuriin balaaran, isagoo tashiyo la yeeshay qaybaha kala duwan ee bulshada iyo saamilayda siyaasadeed waxaa ka mid ahaa shaqada guddiga in uu dhageysto dhammaan cidda ay khuseyso (stakeholders) sharciga iyo cid walba oo aan looga maarmiin tayeynta Sharciga oo ay ka mid yihiin GMDQ, Wasaaradda Arrimaha Gudaha, Gobolka Banaadir, Dowlad Gobolledyada, Ururada Bulshada Rayidka qaybaheeda kala duwan, Hay'adaha Amniga, Wakiillada xisbiyada siyaasadda, Odeydhaqameed iyo xildhibaano qaar oo ka soojeeda Somaliland, Kutladda Haweenka Labada Aqal ee Baarlamaanka, Daladaha Waxbarashada iyo qaar ka mid Jaamacadaha Dalka, Machadka Cilm-i-baariista ee Heritage, Madasha Aayo-talis, Hay'adda Max Planck, IRI iyo Creative oo labaduba hoostaga USAID, IESG oo ka tirsan UN-ka iyo Electoral Institute for Sustainable Democracy to Africa "EISA".

M ne Guddoomiye, Mudanayaal

Laga bilaabo markii la magacaabay guddiga, Guddigan wuxuu yeeshay 61 kulan-shaqo oo kala ah: 29 (Sagaal iyo Labaatan) Kulan uu ku yeeshay magaalada Muqdisho; 20 (Labaatan) Kulan uu ku yeeshay Dowlad Gobolledyadda xubnaha ka ah Dowladda Federalka iyo 12 (Labo iyo Tobban) Kulan uu ku yeeshay Dalka Djibouti.

M ne Guddoomiye, Mudanayaal

Qorsho-howleedkuu Guddiga u degsanaa waxaa ku yimid dib-u-dhac aay sababeen daruufo jiray, hase ahaatee guddigu waxuu codsaday taariikhdu markay ahayd 6th Oktoober 2019, waqtii kordhin kooban si uu usoo dhamaystiro sharciga doorashooyinka, warbiixinta iyo waxii kale ee talo soo jeedin ah.

Kullamada u Kuur Gelidda ee Guddiga.

1. Guddigu waxa uu Wasaaradda Arrimaha Gudaha su'aalo ka weydiiyey kana codsaday inay faahfaahin waafi ah ka bixiyaan qodobada uu ka kooban yahay Hindise Shariyedka Doorashooyinka, nidaamka doorashada (model) iyo sida lagu hirgelin karo.
2. Guddiga waxa uu dhowr kulan la qaataw, wada tashi dheerna la yeeshay, su'aalo badanna weydiiyey Guddiga Madaxbanaan ee Doorashada Qaranka taas oo uu ugu kuurgalayey udiyaarsanaanta guddiga ee dhinacyada awoodda helitaanka howlwadeeno tababaraa, dhaqaale, agab iyo imkaaniyat kale ee ay ku maamuli karaan doorasho qof iyo cod ah iyo sida ay uga gudbi karaan wixii caqabada ah ee ka hor imaan kara habsami u fulidda maamulka doorashada 2020/2021. Guddigu waxa uu GMDQ wax ka weydiiyey sida u arkaan qodobada ku xusan sharcigan kana dhagaystay ra'yigooda.
3. Guddiga waxa uu Hay'addaha Cilm'i baarista ee kor ku xusan ka codsaday inay baaris iyo isbarbardhig ka sameeyaan Nidaamyada Doorasho ee kala duwan ee dunida ka jira, iyo inay soo bandhigaan mid waliba wanaaggiisa iyo dhaliilahiisa si loo eego kan ugu haboon ee la jaanqaadi kara marxaladda dalkeena.
4. Guddiga waxa uu la kulmay hay'adda IESG ee kor ku xusan waxa uu wada tashi kala yeeshay Qodobada Sharcigan, ka dhagaystay waayo aragnimadooda nidaamyada doorashooyinka ee dalalka ay hore u caawiyeen iyo fikirkooda hannaanka ugu fudud ee doorasho qof iyo cod dalka uga hirgeli karto.
5. Guddiga waxa uu ururada bulshada rayidka u bandhigay Hindise Shariyedka doorashooyinka waxa uuna ka dhagaystay aara'dooda iyo afkaarta ay ka qabaan qodobada sharcigan.
6. Guddiga waxa uu sida si la mid ah u bandhigay hindise Shariyedkan Xisbiyada Siyaasdeed ee KMG ah ee ka jira dalka waxa uu wadatashi dhowr jeer ah kala yeeshay qodobada ku jira hindise shariyedka iyo hannaanka doorasho ee ugu habboon inuu dalka ka hirgelo.
7. Guddiga waxa uu socdaal shaqo kusoo kala bixiyey Dowlad Goboleedyada Dalka asaga oo kasoo dhagaystay mas'uuliyaanta Siyaasadeed, Ururada Bulshada iyo Odayaasha dhaqankaba ra'yiga ay ka qabaan qodobbada sharcigan, nidaamka doorasho ee ugu habboon ee ka hirgeli kara dalka. Waxaa uu sidoo kale Madaxweynayaasha, Golaha Wasiirada iyo Golahooda Baarlamanka ka dhagaystay xaaladaha amni ee deeganooda iyo sida ay suurtagal ku tahay qabashada doorasho qof iyo cod 2020/2021 iyo caqabadaha jiri kara.
8. Guddiga waxa uu si gaar ah ula kulmay Odayaasha iyo Siyaasiyuuta kasoo jeeda Gobollada Waqooyi (Somaliland) ee dalka. Waxayna isla eegeen duruufaha gaarka ah ee ay qabaan iyo habka ugu habboon ay doorasho ku geli karaan murashaxiinta kasoo jeeda deeganadaas. Guddiga waxa uu sida kale weydiiyey fikradaha ay ka qabaan sharcigan.

Natijada Kulammada ee Guddiga

Guddigu dhagaysiga iyo wada tashiga dheer oo uu la yeeshay qaybaha kala duwan ee kor ku xusan ka dib waxaa usoo baxay qdobada hoos ku xusan:

1. In Hindise sharciyeedkan loo baahanyahay in lagu sameeyo wax ka beddel lagu waafajinayo Dasturka KMG ee JFS, Sharciga Axsaabta, Sharciga lagu dhisay GMDQ iyo Shuruucda kale ee dalka.
2. In qdobba ka mid sharcigan ee iska hor imaanayaan loo baahan yahay in la is waafajiyo.
3. Waxa ay dhamaan dhinacyada kala duwana ee aan la kulanay walwal ka muujyeen nidaamka doorasho ee ku dhisan ergooyinka ee lagu soo galay doorashooyinkii 2016 ayagoo ku sababeenaya amni darrada jirta inay tiro kooban ahaayeen ayna horseedi karaan musuqmaasuq.
4. Waxa ay dhinacyada kala duwan intooda badan walaac ka muujyeen gaar ahaan qaybaha kala duwan ee dowlad goboleedyada in hannaanka doorashada nidaamka matelaadda isu dheelitiran ee liiska xiran (proportional representation closed list) uusan ahayn mid ku haboon marxaladda dalka marayo uusanna ka hirgeli karin Dalka. Waxa ay si gaar ah farta ugu fiqeen in hanaankan dhalin karo lumitaanka misaanka awood qaybsiga ee horay ummadda Soomaaliyeed ugu heshiisay, waxay kaloo ay farta ku fiqeen iney adag tahay qabsoomidda doorasho qof-iyoo-cod ah xilligan.
5. Dhamaan Dowlad Gobolleedyada iyo saamileya kale ee siyaasadeed waxay si wadajir ah u sheegeen in doorashada ku dhacdo waqtigii loogu talagalay.
6. Dhinacyada aan la kulannay waxay aad u adkeeyeen in waqtiga la joogo marna laga guuri karin hannaanka awood qeybsiga ee horey loogu heshiyeey ee 4.5, tilaaboo kasta oo hannaankaas wax u dhimeysa ay keeni karto qalalaaso siyaasadeed iyo amni darro.
7. Dhinacyada aan la kulanay dhamaantood waxay soo jeediyeen in doorashada qof iyo cod aysan hirgelin karin ayadoon la diyaarin qdobadan hoos ku xusan:
 - a. Dhameystirka Dasturka;
 - b. Midnimadda dhamaan dalka oo idil;
 - c. Diyaarinta Sharciga Jinsiyadaha;
 - d. Muwaadiniinta Soomaaliyeed tirakoob rasmii ah loo sameeyo;
 - e. Sugiddu xuduudaha degmooyinka iyo gobollada dalka.

Nidaamka (Modelka) Doorashada

Hindise sharciyeedka waxaa gundhig u ah oo uu ku dhisan yahay saddex mabda' oo kala ah; (a) in doorashadu ka dhacdo meelkasta oo dalka ah isaga oo dalku yahay hal deegaan doorasho (Single national Constituency), (b) In la ilaaliyo dheelitiranka saami qaybsiga kuraasta beelaha. (c) In doorashada lagu saleeyo nidaamka mataaladda nisbada liiska xiran (Proportional Representation, PR - Closed list) oo la dooranayo Xisbiga oo keliya, xisbiguna yahay midka go'aaminayo liistada murashaxiinta xisbiga iyo siday ku soo baxayaan.

Sida muuqata modelka nisbada isudheelitirka liistada xiran (PR-Closed List) suuragal kama dhigayo in la helo dheelitiranka saami qaybsiga mataaladda kuraasta beelaha dhixdooda oo lagama maarmaan u ah nidaamka heshiiska bulsho ee soomaaliyeed iyo mataaladda loo simanyahay. Sidaa darteed saddexdan mabda' islama jaan qaadi karayaan.

Diidmada Nidaamka Liistada Xiran

Dhammaan qaybihii bulshada ee kala duwanaa ee guddigu tala ka soo ururiyey sida; Axsaabta, ururrada Bulshada, Dowlad Goboleedyada iyo indheergaradka Soomaaliyed waxay si isku mid ah u diideen iyagoo walaac weyn ka muujiyey in nidaamkan mataladda nisbada liiska xiran yahay, wax ku cusub oo aan si sahlan loo fahmi karayn, caddaalad sugi karin, islamkaana xaqiijinayn nidaamka awood qaybsiga ee bulshada Soomaaliyed. Waxyabaha kale ee lagu sababeeyey inuu san ku habbooneyn xaaladda dalkeenna, waxaa lagu sababeeyey, inuu nidaamkani dacuufinayo isla xisaabtanka iyo xiriirkka mataladda xildhibaanka ee deegaankusa, dhirrigelinayo xisbiyada ama ururrada xag-jirka ah, abuurayo khalkhal dheelitirka mataladda deegaamada iyo awood qaybsiga qaybahaa bulshada. Wuxuu abuuri karaa deganaansho la'aan siyaasadeed iyo in la waayo xukuumad majority ku leh Baarlamaanka.

Xulashada Nidaamka Aqlabiyyada

1. Guddigu markuu garwaqaqsadey iney doorasho caddaalad ah oo daahfurin inay dalka ka dhacdo ay lagama maarmaan tahay.
2. Guddigu markii uu dhegeystey kana baarandegey isbarbardhigga nidaamyada doorasho ee ay soo jeediyeen hay'adaha cilmi baadhishu.
3. Guddigu markii uu su'aalo u jeediyeen wasaaradda ay khuseyso ee ku saabsan modelkan doorasho iyo dhalilaha ka soo bixi karo iyo habka uu ula jaan qaadi karo mataladda dalka, wada tashi dheerna ka sameeyeen arriinkaa.
4. Guddigu markii uu dhegeystay walwalka xoogga leh ee ay ka muujiyeen intabadan dhinacyadii uu la kulmay Guddigu hannaanka mataladda isu dheelitiran ee liistada ku salaysan, si gaar ah markey farta ugu fiqeen dhibaataada uu u keeni karo hannaanka isu dheelitrka saamiqaybsiga siyaasadeed.

Guddigu wuxuu si wada jir ah isugu raacay in nidaamka (modelka) doorashooyinka ee dalka ku habboon yahay. Nidaamka Aqlabiyyadda ah (Majoritarian System) kuna salaysan in kursi kastaba gaarkiis loo doorto (Single Member popularity "SMP") ama habka loo yaqaan horreeyaa guuleysta (First Past The Post "FPTP") oo lagu kala baxo codka haldheeriga ah ee tartanka kursi deegaanka.

Astaamaha Nidaamka Aqlabiyyadda

Nidaamkan Aqlabiyyadda hal kii kursi ah (Single-Member Popularity – SMP). Marka loo eego nidaamyada kale waa midka ugu sahlan wuxuuna leeyahay astamahan hoos ku xusan; Halkii kursiba gaarkiis ayaa loogu tartamaya, Sida magaciisa ka muuqata FPTP codeyn ta koowaad ayaana lagu kala baxaya, Murashixii u codbadan ayaa kursiga ku guuleysanaya. Codbixiyuhu hal murashax ayuu ka dooranaya liistada Murashaxiinta ee kursiga. In la xaqiijiyo dheellitiranka saamiqaybsiga mataladda Bulshada ee golayaasha Baarlamaanka; In ay dhacdo doorasho ku salaysan xisbiyo. In dadwaynahaa deegaanka degan ay u siman yihii u codeyn ta murashaxiinta. In codbixiyayaasha wax dooranaya ka iman karaan deegaanka goobta doorashada ee heer gobol ama dawlad goboleed ah.

Faa'idooyinka Nidaamka Aqlabiyyadda

Habkani wuxuu si xoogleh u abuurayaa matalaadda deegaanka ee ka dhaxaysa xildhibaanka iyo bulshada deegaanka. Waa nidaam muujinaya lahaanshaha kursiga iyo mataalaadda codbixiyaha isla markaana xoojinayaa la xisaabtanka xildhibaanka.

Waa nidaam aad u sahlan oo si fudud loo fahmi karo. Waa nidaam toos ah degdeg ah oo natijadiisu aysan muran lahayn. Codbixiyaha wuxuu si cad u kala xulanayaa marashaxiinta. Maadaama kursigu deegaamaysanayahy xisbigu wuxuu ku qasban yahay inuu tix geliyo rabitaanka bulshada deegaanka kursiga iska leh. Wuxuu yareynaya ururada xag-jirka. Wuxuu fursad siinayaa codbixiyayaasha inay kala xushaan murrashaxiinta u dhashey deegaanka oo ay yaqaannaan. Wuxuu dhiirrigelinaya in la helo xukuumad aqlabiyyad ku leh Baarlamaanka. Murashax kastaa wuxuu kuso baxayaa ama ku hadhayaa codka uu gaar ahaan u helay xisbina ma awooddoo inuu codka maamulo ama cid kale uu siyo.

Maadaama doorashadu tahay mid deegaamaysan oo toos ah waxay keenaysaa in dadka muuqda ee dadku rabaan la doorto iyagoonan xisbiga taageero ka helin. Waxaa loo tartamayaa hab xisbi iyadoo kursi kastaba gaarkiis loo dooranayo taasina ay horseedeyso in la ilaalinayo dheellitiranka metelaadda bulshada iyo shacabka dalka oo dhan, waxaa soo baxaya gole baarlamaan oo oo tartan ku yimid. Habkani waxuu meesha ka saarayaa cilladaha nidaamka nisbada ah ee liistada xiran.

Guddiga wuxuu si wadajir ah ugu dadaalay in Hindise Sharciyeedka dib-u-habeyn ku sameeyo kadibna ku soo celiyo wixii nuxur ahaan, qaunuun ahaan iyo mab'da ahaan ee la hareer maray, kadibna uu soo saaro sharci qeybaha kala duwan ee ummadda Soomaaliyeed iyo saamileyda siyaasadda meel kasta oo ay joogaan ku qancaan, bacdamaa uu Dastuurku Qodobka 22 (2) uu qeexayo in muwaadinku leeyahay xaq dastuuri, sidaas awgeed waa inuu jiro Sharci saameeya nidaamka iyo aakaaonta doorashada iyo wixii la xiriira.

Hindise Sharciyeedka Doorashooyinka Qaranka oo ka kooban Todaba (7) Cutub iyo Kow iyo Lixdan (61) Qodob, Guddigu markuu dulmar ku sameeyey Hindise Sharciyeedkaasi waxaa u soo ifbaxay iney jiraan qodobbo qaar u baahan in la waafajiyo Dastuurka iyo shuruucda kale ee dalka, isla markaana la saxo qodobbada iska soo horjeeda ee isla sharcigan.

Haddaba Guddiga, isagoo raadraacaya awaamiirta ku xusan Qodobka 47aad ee Dastuurka iyo qodobbada 84 (3), 85 iyo 86 ee Xeer Hoosaadka Golaha Shacabka, wuxuu si dhab ah u falanqeeyey diiraddana u saaray qoddobbada ugu muhiimsan ee la xiriira Hindise Sharciyeedka kuwaas oo kala ah:

1. Qodobbada qaar in la waafajiyo Dastuurka, Sharciga lagu dhisay GMDQ iyo Sharciga Xisbiyada Siyaasadeed;
2. Qodobbo qaar oo ay tahay in GMDQ ay ku soo saaraan Xeer Nidaamiyeyaa;
3. Qodobbo muhiim ah oo u baahan in sharciga lagu soo kordhiyo; iyo
4. Qodobbo qaar oo ku xusan Dastuurka iyo Sharciga GMDQ in laga tirtiro.

FG. Dhammaan qodobbada qaabka loo tiray, qaabka wax-ka-beddel loogu sameeyey, qaabka wax loogu soo kordhiyey, guddigu wuxuu ku muujinay shaxda halkan ku lifaaqan kana kooban saddex khaanadood **(1)** khaanad ah Hindisaha ay soo gudbisay Xukuumadda, **(2)** khaanad ah warbiixinta akhrinta 2aad ee Guddiga; iyo **(3)** khaanad ah faallo.

M ne Guddoomiye, bacdamaa Guddiga daraasad dheer ka sameeyey Hindise Sharciyeedka, dhan walbana ka eegay mabaadii'diisa, nuxurka iyo aasaaskiisa wuxuu garwaaqsaday in Hindise Sharciyeedka la soo waafajiyey Dastuurka, iyo shuruucda kale ee dallka u yaala una baahan in Golaha Shacabka waajibaadkiisa ka guto, maadaama xilligan dadka iyo dalkuba u baahan yihiiin sharciga hagaya Doorashada.

Sidaa darteed, M ne Guddoomiye wuxuu Guddiga si sharaf iyo qaddarin leh kaaga codsanayaa in Hindise Sharciyeedkan aad ku darto ajendaha ugu soo horeeya si loo mariyo akhrinta 2aad.

Mahadsanid.

Xil. Cabdullahi Abuuukar Xaaji "Eng. Carab"
Guddoomiyaha Guddiga kmg ee Diyaarinta
Sharciga Doorashooyinka Qaranka